

Siltakoski, Mirko-Elias

Kiusaamiseen puuttuminen ja ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatuksen koulutus
2022

Oulun Yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Kiusaamiseen puuttuminen ja ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa
(Mirko-Elias Siltakoski)
Kandidaatin tutkielma, 29 sivua
toukokuu 2022

Viimevuosina on esille nostettu useasti lasten välinen kiusaaminen niin varhaiskasvatuksessa, kuin peruskoulussakin. Tässä kandidaatin tutkielmassa tutkin kiusaamista varhaiskasvatuksen kontekstissa. Toteutin tutkimukseni integroivana kirjallisuuskatsauksena, joka mahdollisti monipuolisen katsauksen ajankohtaiseen aiheeseen. Tarkastelen aikaisemman tutkimustiedon pohjalta kiusaamista ja sitä, kuinka se tunnistetaan, miten sitä ennaltaehkäistään ja kuinka siihen puututaan varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä. Lisäksi tutkimus tuo esille myös kiusaamisen vaikutukset varhaiskasvatusikäisen lapsen hyvinvoinnille sekä lyhyellä, että pitkällä aikavälillä. Olipa kyseessä sitten kiusaaja, sivustakatsoja tai uhri.

Varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa kiusaamista on tutkittu vasta viime vuosikymmenestä alkaen enemmän, sillä lapseen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavaa kiusaamista ei ole aiemmin uskottu olevan vielä varhaiskasvatusikäisten lasten keskuudessa. Toisaalta kiusaamisen nähtiin myös olevan lapsille liian subjektiivinen kokemus tutkimuksien valossa. Tuoreimpien tutkimustulosten pohjalta tilanne näyttää kuitenkin varsin toisenlaiselta. Kiusaaminen ja siitä yksilölle aiheutuvat seuraukset ovat merkittäviä jo varhaiskasvatuksesta alkaen. Vaikutukset ovat nähtävissä niin kiusaajassa, kiusattavassa, kuin muissakin lapsissa, jotka ovat todistaneet kiusaamista varhaiskasvatusympäristössään. Tutkimukset osoittavat, että varhaislapsuuden kiusaamiskokemuksilla voi olla vaikutusta vielä vuosien jälkeenkin kiusaamisesta.

Kirjallisuuskatsaus osoitti, että varhaiskasvatuksessa esiintyy kiusaamisesta useita eri muotoja. Tutkimustyössäni olen jakanut kiusaamisen kahteen kategoriaan: piilevä kiusaaminen ja konkreettinen kiusaaminen. Piilevä kiusaaminen on epäsuoraa ja toteutustavaltaan kolmansiin osapuoliin nojautuvaa kiusaamista, kun taas konkreettinen kiusaaminen on suoraa ja usein myös fyysistä toimintaa. Tutkimukset antoivat myös selkeää ja yhdenmukaista tietoa siitä, kuinka vahvasti kiusaaminen varhaiskasvatuksen kontekstissakin vaikuttaa lapseen negatiivisella tavalla. Tutkimuksista tuli myös esille vastapainoksi monia hyviä tapoja, joilla varhaiskasvattajat voivat varhaiskasvatuksessa puuttua, mutta myös ennaltaehkäistä kiusaamista mahdollisimman tehokkaasti muun muassa läheisyyden-, turvallisuuden tuntemusten- ja draaman keinoin.

Avainsanat: Ennaltaehkäisy; Kiusaaminen; Puuttuminen; Varhaiskasvatus

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Teoreettinen viitekehys	7
3	Tutkimuksen toteuttaminen ja tutkimuskysymykset	9
4	Tulokset: Varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puuttuminen	11
4.1	Syitä kiusaamisen alkamiseen, kiusaamisen ilmeneminen ja kiusaamisen vaikutukset varhaiskasvatuksessa	11
4.1.1	<i>Kiusaamisen alkamisen mahdollisia syitä</i>	12
4.1.2	<i>Kiusaamisen ilmeneminen varhaiskasvatuksessa</i>	13
4.1.3	<i>Varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisen vaikutukset lapsiin</i>	15
4.2	Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen varhaiskasvatuksessa	18
4.2.1	<i>Kiusaamisen ennaltaehkäisy</i>	18
4.2.2	<i>Kiusaamiseen puuttuminen</i>	20
5	Yhteenveto ja pohdinta	23
	Lähteet	26

1 Johdanto

Varhaiskasvatuksen piirissä lasten tulisi tuntea olonsa turvalliseksi, jotta he voivat vapaasti ihmetellä, oleskella ja pohtia erilaisia asioita ja kehittyä, sekä kasvaa heidän täyden potentiaalinsa mukaisiksi kansalaisiksi (Opetushallitus [OPH], 2014, 2018). Turvallinen ja lämmin oppimisympäristö kannustaa lapsia toimimaan hyvässä ryhmähengessä ja auttamaan toinen toisiaan varhaiskasvatusarjen keskellä (Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Laaksonen, 2014). Varhaiskasvatusryhmän sisäisen ryhmädynamiikan voi kuitenkin myrkyttää vertaissuhteissa tapahtuva kiusaaminen ja/tai syrjintä. Kiusaamisen seurauksena lapselle voi syntyä nopeasti negatiivinen kokemus varhaiskasvatuspaikasta ja sen ilmapiiristä (Kirves & Stoor-Grenner, 2010a, 1–2, 2010b; Repo, 2018, 35–36). Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen on kirjattu myös Varhaiskasvatuslakiin 540/2018, joka velvoittaa palveluntuottajia suojelemaan lapsia väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. (Finlex, 2018, 10 §; OPH, 2014, 2018).

Tutkimukseni aihe on ajankohtainen, sillä viime vuosien aikana useat uutisotsikot ovat osoittaneet kiusaamisen olevan selkeä ja edelleen kasvava ongelma muun muassa koulu- ja päiväkotimaailmassa. Huolta herättää myös se, mihin kiusaamisen pitkittynyt kierre voi pahimmillaan johtaa (esim. Karppinen, 2020; Kumpula, 2020; Tauriainen, 2022). Syitä kohonneeseen lasten ja nuorten väliseen kiusaamiseen on varmasti olemassa monia, mutta uutiset ovat pistäneet pohtimaan, olisiko toistuviin kiusaamis- ja syrjintätilanteisiin voitu puuttua ja ennaltaehkäistä jo varhaiskasvatustoiminnasta lähtien ja kuinka tehokkaasti se olisi lopulta vaikuttanut lasten myöhempään kasvuun ja kehitykseen?

Suomessa pienten lasten kiusaamista on tutkinut esimerkiksi Laura Repo, jonka teoksiin usein erilaisissa varhaiskasvatuksen kiusaamisaiheesta tehdyistä kandi ja pro-gradu kirjoituksissakin viitataan (esim. Lindgren, 2016; Välimäki, 2017). Aiempia tutkimuksia spesifisti varhaiskasvatuksen kiusaamisen vaikutuksista yksilön myöhempään elämään on Suomessa tehty yllättävän niukasti, sillä aihepiiriä sivuavat tutkimukset on useimmiten sijoitettu peruskoulun kontekstiin ja/tai ne ovat suoritettu kokonaan eri maassa (esim. Gomes, Martins, Farinha, Silva, Ferreira, Caldas & Brandão, 2020; Niemelä, Brunstein-Klomek, Sillanmäki, Helenius, Piha, Kumpulainen, Moilanen, Tamminen, Almqvist & Sourander, 2011; Wee & Lee, 2020).

Varhaiskasvatuksen kontekstissa tapahtuvasta kiusaamisesta ja sen ehkäisystä löytyy tutkimustietoa runsaammin vasta 2010 – luvulta alkaen (esim. Kirves & Sajaniemi, 2012; Reunamo, Kalliomaa, Repo, Salminen, Lee & Wang, 2015; Saracho, 2016; Tanrikulu, 2020; Wee & Lee, 2020), mikä voisi viitata siihen, että ilmiön merkityksellisyys on tullut näkyvämmäksi ja herättänyt tutkijoiden mielenkiinnon näin ollen vasta nyttemmin. Voisi jopa todeta, että aikaisempi tutkimushistoria aihepiirin äärellä edustaa varsin alitutkittua tieteenkenttää (Laaksonen, 2014; Repo & Sajaniemi, 2015).

Iraklis (2020) toteaa, että varhaisiän kiusaaminen tutkimuksen aiheena on ollut ajan saatossa, ja on hieman edelleenkin kiistanalainen, sillä jotkut tutkijat ovat sitä mieltä, ettei pieni lapsi osaisi välttämättä määritellä, onko häntä kohtaan tapahtuva toiminta varmasti sellaista, joka täyttää kaikki kiusaamisen vaativat kriteerit. Nämä kriteerit ovat Iraklisin mukaan: tahallinen harmin tuottaminen, epätasaiset voimasuhteet ja toistuvuus (Iraklis, 2020, 3). Vaikka selkeitä tutkimustuloksia on tänä päivänä jo olemassa siitä, miten kiusaaminen ja siitä koituneet vaikutukset näkyvät lapsessa jo varhaiskasvatuksesta saakka, ei kiusaamisen ilmiön varsinaista luonnetta varhaiskasvatuksessa ole vielä kukaan täysin selvitetty (Repo & Sajaniemi, 2015).

Tutkimukseni tavoitteena on tuoda esille, kuinka merkittävää toimintaa kiusaamisen ennaltaehkäisy- ja puuttumistoimet sekä kiusaamisen tunnistaminen ovat varhaiskasvatusympäristössä. Tutkimuksessani tarkastelen myös kirjallisuuskatsauksen pohjalta, miten eri tavoin kiusaaminen voi varhaiskasvatuksessa ilmentyä ja kuinka kiusaamisen eri muodot vaikuttavat kiusattuun, kiusaajaan sekä muihin varhaiskasvatusryhmän lapsiin. Kiusaamisilmiön tarkastelun lisäksi tuon esille, miten ja millä menetelmillä kiusaamista voisi varhaiskasvatuksessa ennaltaehkäistä ja tunnistaa, sekä miten kiusaamiseen voitaisiin puuttua mahdollisimman tehokkaasti.

Kiusaaminen ja sen monet eri muodot tulisi varhaiskasvatuksessa tunnistaa ja havaita nopeasti ja niihin pitäisi reagoida nopeasti. Tärkeää on myös tietää, millä keinoilla kiusaamiseen voitaisiin puuttua tehokkaasti ja kattavasti varhaiskasvatuksen kontekstissa. Samalla tärkeää on tiedostaa myös se, miten kiusaaminen, jota ei ole havaittu eikä siihen näin ollen ole puututtu, vaikuttaa niin kiusattuun ja kiusaajaan, kuin sivustakatsoviin lapsiinkin emotionaalisella tai jopa fyysiselläkin tasolla.

Valitsin tämän aiheen kandidaatin tutkielmaani sen ajankohtaisuuden takia ja siksi, että minulla on myös omakohtaisia kokemuksia kiusatuksi tulemisesta alakoulussa. Kasvattajana näen merkitykselliseksi sen, että jo varhaiskasvatuksessa lapsille tulisi opettaa toisten kunnioittamista,

huomioonottamista ja kannustamista. Tällä tavoin voimme varmistaa lasten kasvun ja kehityksen varhaiskasvatuksessa heidän täyden potentiaalinsa mukaan, ilman kiusaamisen tuomia negatiivisia rajoituksia ja vaikutuksia.

2 Teoreettinen viitekehys

Teoreettinen viitekehys rakentuu tutkimuksessani käsitteistä: kiusaaminen ja kiusaamisen ehkäisy. Kontekstina tutkimuksessani toimii varhaiskasvatusympäristö. Varhaiskasvatuslain 540/2018 mukaan varhaiskasvatusympäristö on perhepäiväkoti, päiväkotiki tai joku muunlainen soveltuva paikka, jossa toteutetaan lapselle pedagogisesti painottunutta toiminnan kokonaisuutta. Tähän kokonaisuuteen kuuluu: kasvatus, suunnitelmallisuus, tavoitteellisuus, opetus ja hoito (Finlex, 2018).

Kiusaaminen tutkimukseni keskeisenä käsitteenä on mielenkiintoinen, koska kiusaamiselle on vaikeaa antaa vain yksiselitteistä määritelmää. Kokemus kiusatuksi tulemisesta on aina tilannekeskeinen, suhteellinen ja yksilöllinen (Ey, Walker, & Spears, 2019; Gomes, ym., 2020; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a, 3–6; Repo, 2015, 32–35; Wee & Lee, 2020). Toisinaan positiivinen ja hyvääänkin tarkoittava kommunikointitapa, millä lähestytään toista vertaista, voi kohdatusta tuntua jostain syystä kiusaamiselta, eli pahaa tarkoittavalta ja negatiiviselta lähestymiseltä. Tästä syystä kiusaamisen tunnistaminen voi tuottaa haasteita myös ilmiön äärellä oleville varhaiskasvattajille. Kiusaamiseen kuuluu myös olennaisesti ryhmädynaamiset toiminnot (Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Laaksonen, 2022; Saramo, 2021). Kiusaamisen ehkäisy on puolestaan hyvin yleistävä ja laaja käsite, joka kätkee sisälleen monta erilaista toimintoa, kuten tiedostettuun kiusaamiseen puuttumisen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyn (Repo, 2015, 10–15 & 80).

Valitsin tässä tutkimustyössä kiusaamisen määrittelyksi Kirves ja Stoor-Grennerin (2010) määritelmän. Heidän mukaansa kiusaaminen on toistuvaa, yhden tai useamman ihmisen toteuttamaa kaltoinkohtelua, loukkausta tai/ja syrjintää. Kiusaamisessa on myös Kirveen ja Stoor-Grennerin, mukaan aina vahvasti läsnä vertaisten epätasa-arvo ja epätasaiset voimasuhteet, jossa kiusattu on alakynnessä ja puolustuskyvyttömänä oleva henkilö (Kirves & Stoor-Grenner, 2010a). Kaikki tasa-arvoiset, hetkelliset ja toistumattomat vihamieliset tai aggressiiviset kohtaamiset nähdään tutkimuksessani siis riitoina tai erimielisyyksinä ja vertaisen välisenä haastavana käyttäytymisenä, ei kiusaamisena.

Tutkimukseni tarkastelee sitä, miten kiusaaminen alkaa, etenee ja kuinka se vaikuttaa kiusattuun henkilöön, ja muihin ympärillä oleviin lapsiin, niin henkisesti, kuin fyysiselläkin tasolla. Kiusaamisen tunnistaminen sekä kiusaamisen aiheuttamat suorat seuraukset ja piilevät vaiku-

tukset ovat tutkimukseni keskeisiä sisältöjä, sillä kaikki tavat kiusata, eivät välttämättä ole sel-laisia, mitä voimme varhaiskasvatuksessakaan helposti tekoheikellä havaita (Kirves & Saja-niemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a; Laine, 1998; Repo, 2015; Tanrikulu, 2020).

Kiusaamistoimintaan olennaisesti liittyvä ryhmädynamiikka, on laaja käsite, joka on tutkimuk-sessani määritelty kuten millainen Laaksonen (2022) on sen määritellyt olevan. Laaksonen mu-kaan ryhmädynamiikka tarkoittaa kommunikaation, vuorovaikutuksen, roolien, sosiaalisten statusten, kulttuurien ja ryhmäläisten välisen vetovoiman vaikutuksesta jatkuvasti muovautu-vaan ryhmän sisäistä toimintamallia (Laaksonen, 2022). Tutkimuksessani onkin olennaista tietää ryhmädynamiikka-käsitteen tarkoitus, sillä useat keräämäni kiusaamisen ennaltaehkäisy- ja puuttumistoimet teoksessani vaikuttavat varhaiskasvatuksessa lapsiryhmän dynamiikkaan. Kiusaaminen nähdään yleisesti ryhmädynaamisena ilmiönä, joten siksi voidaankin todeta, että myös kiusaamiseen ja sen ehkäisyyn eri toimiin kuuluu ratkaisevasti lasten ryhmädynamiikkaan vaikuttaminen (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b; Laaksonen, 2022; Repo, 2015). Ryhmädyna-miikkaan voi vaikuttaa eri tavoin esimerkiksi varhaiskasvatusarjessa varhaiskasvatuksen opet-taja tai muu aikuinen (Laaksonen, 2022; Repo, 2015; Saracho, 2016).

Kiusaamiseen puuttuminen ja kiusaamisen ennaltaehkäisy, ovat kaksi toisiaan lähellä olevaa käsitettä, jotka usein yhdistetäänkin saman suuntaisissa tutkimuksissa yhdeksi ja samaksi asiaksi, termin ”kiusaamisen ehkäisy” alle. (esim. Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Välimäki, 2017). Tässä tutkimuksessa tarkastelen toimintoja kuitenkin omina erillisinä kokonaisuuksi-naan. Tutkimuksessani nähdään kiusaamisen ennaltaehkäisyä toimintana, jota toteutetaan en-nen varsinaista kiusaamisongelmaa, kun taas kiusaamiseen puuttuminen on toimintaa, jota teh-dään, kun konkreettinen kiusaamisongelma on tiedostetusti olemassa. Toiminnot ovat jaettu tutkimuksessani siitä syystä, että tällä tavoin voin tarkemmin ja laajemmin jakaa, sekä avata kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja kiusaamiseen puuttumisen toteuttamisen muotoja erilleen. Ter-mien erilleen asettaminen antaa tutkimukselleni myös mahdollisuuden korostaa molempien toi-mintojen omaa merkityksellisyyttä ja toteuttamisen luonnetta varhaiskasvatuksessa. Kiusaami-sen ennaltaehkäisy, sekä kiusaamiseen puuttuminen ovat todetusti tärkeitä asioita toteuttaa var-haiskasvatuksessa, mutta mikäli esimerkiksi kiusaamista ei ole varhaiskasvatuksen lasten vä-lillä havaittu, ovat ennaltaehkäisevät toimet tällöin myös isommassa roolissa toiminnan suun-nittelussa ja sen vetämisessä varhaiskasvatuksessa (Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a; Laaksonen, 2014; Repo, 2015).

3 Tutkimuksen toteuttaminen ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni on toteutettu integroivana kirjallisuuskatsauksena, jolla saadaan tutkittavasta ilmiöstä monipuolinen katsaus ja sen avulla voidaan myös koota, sekä tuottaa tietoa aiempia tutkimuksia hyödyksi käyttäen (Salminen, 2011). Integroivassa kirjallisuuskatsauksessa tulee kriittisesti arvioida, vertailla ja pohtia aikaisempien tutkimusten tuloksia keskenään, eikä niinkään referoimaan tutkimusten tuloksia. (Salminen, 2011). Integroivalla kirjallisuuskatsauksella pystyn tuomaan esille monipuolisen, laajan ja johdonmukaisen kuvan siitä, kuinka kiusaamista ja sen vaikutuksia on aiemmin tutkittu, sekä kokoamaan kokonaisvaltaisen käsityksen varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta kiusaamisesta, sen havaitsemisesta ja vaikutuksista sekä kiusaamiseen puuttumisen ja ennaltaehkäisyn eri muodoista.

Tutkimuksessa käyttämäni lähteet ja aikaisemmat tutkimukset ovat pääsääntöisesti vuodesta 2014 eteenpäin valmistuneita, sekä vertaisarvioitu- merkinnän saaneita teoksia. Teos saa vertaisarvioitu-merkinnän, kun se on käynyt hyväksytysti läpi tarkastelun tutkimusaiheen ammatillaisen toimesta. Vertaisarvioidut teokset lisäävät myös oman tutkimustyöni luotettavuutta. Kaikki tutkimukseni lähteet ovat katsottu olevan mahdollisimman tuoreita ja/tai erittäin relevantteja teoksia tutkimukselleni.

Seuraavaksi esitän tutkimuskysymykseni, joita tutkimuksessani on kaksi. Tutkimuskysymysten jälkeen avaan enemmän tutkimuskysymyksen syitä ja merkittävyyttä itse tutkimukselle.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1. Miten varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisen eri muodot näkyvät ja vaikuttavat kiusattuun sekä muihin varhaiskasvatusryhmän lapsiin?*
- 2. Millaisia kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puuttumisen keinoja ja menetelmiä on käytettävissä varhaiskasvatuksessa?*

Tutkimuksessani näihin kysymyksiin vastaaminen on tärkeää, sillä varhaiskasvattajien tulee tietää, kuinka havaita erilaisia kiusaamistyyplejä, joita jo varhaiskasvatuksen kontekstissa voi olla useita (Kirves ja Stoor-Grenner, 2010a, 6–7; Repo, 2015, 32–38). Sen lisäksi, että kiusaamisen voisi havaita tekohetkellä, voi kiusaamisen vaikutukset tulla havaituksi varhaiskasvatuksessa myöhemmin lasten henkisten ja fyysisten oireilujen kautta, jolloin varhaiskasvattajan tu-

lisi viimeistään alkaa tutkimaan esimerkiksi päiväkodin leikki-tilanteita hieman tarkemmalla tavalla. Näin ollen se, miten kiusaamisen vaikutukset voi suoraan kiusatussa tai varhaiskasvatuksen muissa lapsissa tunnistaa, tulee siis olla osa tutkimustani.

Sen lisäksi, että varhaiskasvatuksen ammattilainen havaitsee ja tunnistaa kiusaamisen varhaiskasvatuksen toiminnassa, tulee hänen olla tietoinen tietysti myös siitä, kuinka kiusaaminen saadaan loppumaan ja kuinka se saadaan pysymään poissa. Aluksi vastaan, kuinka puuttua kiusaamiseen, mikäli sellaista on havaittu tai/ja tiedetään, että sitä on tehty. Tämän jälkeen vastaan, kuinka ennaltaehkäistä kiusaamista, joko havaitun kiusaamisen loputtua tai ennen, kuin kiusaamista on edes mahdollisesti aloitettu varhaiskasvatuksessa, jotta sen kierre ei jatkuisi tai että kiusaaminen ei alkaisi ollenkaan enää jatkossa.

4 Tulokset: Varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puuttuminen

Kiusaamista ja kiusaamistilanteita on monenlaisia. Se, miten kiusattu kokee kiusaamistilanteen, on hyvin olennaista, sillä kaikki kiusaamiseksi koettu toiminta ei kuitenkaan välttämättä täytä kaikkia vaadittavia kiusaamisen kriteereitä, kuten esimerkiksi lasten välinen kiusoittelu (Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Saracho, 2016; Tanrikulu, 2020).

Varhaiskasvatuksessa sattuneet väärinymmärryksetkin ovat aina tärkeitä varhaiskasvattajan selvittää lasten kanssa yhdessä loppuun, sillä kokemus kiusatuksi tulemisesta on kuitenkin aina negatiivinen kokemus, jolle ei ole tilaa varhaiskasvatuksen ympäristössä. Tutkimuksessani kuitenkin ei ole sen enempää otettu huomioon kiusaamisen väärinymmärtämisen mahdollisuutta, vaan kaikki tilanteet on katsottu täyttävän kaikki kiusaamisen kriteerit (vrt. kiusaamisen määrittely luvussa 2). Myös muut tietynlaiset kiusaamista muistuttavat, mutta kiusaamiskriteerien täyttämättömät tilanteet on tutkimuksessa jätetty huomioimatta. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi tappelut tai verbaaliset riidat. Tällaisissa tapauksissa tilanteet on katsottu olevan vain yksittäisiä, mahdollisesti aggressiivisiakin tapauksia, mutta jotka eivät ole toistuvia, vaan ikään, kuin tilanteessa syntyviä ja hetkellisiä haastavia tilanteita.

Etenen tulosten käsittelyssä tutkimuskysymysteni kautta. Aluksi avaan, mitä kiusaaminen on aikaisempien tutkimustulosten valossa ja millaisia kiusaamisen eri muotoja ja vaikutuksia voimme havaita varhaiskasvatuksessa. Tämän jälkeen esitän yhteenvedon tutkijoiden näkemyksestä kiusaamiseen puuttumis- ja kiusaamisen ennaltaehkäisykeinoista varhaiskasvatuksessa.

4.1 Syitä kiusaamisen alkamiseen, kiusaamisen ilmeneminen ja kiusaamisen vaikutukset varhaiskasvatuksessa

Kiusaamista esiintyy varhaiskasvatuksen kontekstissa useassa eri muodossa ja erilaisia kiusaamistilanteita voi ilmetä päiväkodin arjessa lähes päivittäin (Kirves & Sajaniemi, 2012; Reunamo, ym., 2015). Syitä lasten aggressiiviselle ja dominoivalle toimintatavoille on tutkittu, jotta pääsisimme kiinni kiusaamistilanteiden taustalla vaikuttaviin ilmiöihin myös ennaltaehkäisevän toiminnan osalta (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 4–5). Tässä kohdassa tulenkin syven-

tymään siihen, miten tutkimusten mukaan kiusaamista tapahtuu, miten kiusaaminen alkaa, miten kiusaaminen ilmenee konkreettisella, sekä piilevällä tavalla ja miten se vaikuttaa niin kiusattuun ja kiusaajaan, kuin muihin lapsiin varhaiskasvatuksessa.

4.1.1 Kiusaamisen alkamisen mahdollisia syitä

Kiusaamisessa on aina olennaisesti läsnä kiusatun ja kiusaajan epätasa-arvoiset voimasuhteet, kiusaamisen säännöllinen toistuminen ja tahallinen vahingon tuottaminen (Iraklis, 2020; Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b; Laaksonen, 2014; Saracho, 2016). Kiusaaminen voi alkaa kiusaajan tahdosta osoittaa kavereille dominoivansa kohdettaan, joko huvittaakseen itseään ja ystäviään tai hakiessaan ystäviltaan sen avulla hyväksyntää (Kirves & Sajaniemi, 2012; Tanrikulu, 2020). Kiusaaminen ja kiusaamistilanteen sisällyttämät roolit ei Sarachon (2016), sekä Repon ja Sajaniemen (2015) mukaan aina välttämättä ole tietoisesti lapsiryhmän itse valitsemia, vaan ne voisivat määräytyä ennemminkin ikään, kuin ryhmän henkilöiden ja ryhmän dynamiikan tarpeiden mukaan tilanteeseen nähden (Repo & Sajaniemi, 2015; Saracho, 2016). Joidenkin ryhmän jäsenten läsnäolo voi esimerkiksi vetää puoleensa enemmän ystäviä, kuin toisten ja tällöin jotkut ryhmän jäsenistä voivat jäädä joko kokonaan huomiotta tai heitä saatetaan jopa alkaa syrjimään ryhmässä (Laaksonen, 2022; Laine, 1998; Repo, 2015).

Laine (1998) on todennut tutkimuksessaan, että kolmesta neljään vuotiaat lapset osaavat jo arvioida ryhmänsä vertaisia niin, että he pystyvät nimeämään kenestä pitävät ja kenestä eivät (Laine, 1998, 491). Lapsiryhmässä ei-pidetyiksi vertaisiksi ja syrjityiksi osoittautuvat usein lapset, joilla on muita huonompi sosiaalinen status. (Gulay Ogelman, Goktas, & Aytac, 2020; Kirves & Sajaniemi, 2012, 386–387; Laine, 1998, 491–492). Laine (1998) tuo esille myös toisen, kiusaamiseen johtavan näkökulman, jossa kiusattu voi omalla toiminnallaan ja olemuksellaan tahattomasti edesauttaa kiusaamisen asetelman muodostumista lapsiryhmässä. Laineen mukaan aggressiivisen ja äkkipikaisen luonteen ja huonot sosiaaliset taidot omaava lapsi tullaan todennäköisemmin torjumaan vertaisryhmästä vähäisen sosiaalisen hyväksynnän seurauksena. Tätä todennäköisyyttä lisää myös lapsen jollakin tavalla muita lapsia häiritsevä käyttäytyminen. Laineen mukaan ryhmän ulkopuolelle jäävät lapset voidaan jakaa ryhmään liittymisen taitojen ja ominaisuuksien kautta kahteen eri kategoriaan; aggressiivisiin torjuttuihin ja syrjään vetäytyviin torjuttuihin. Näistä kahdesta kategoriasta aggressiiviset torjutut päästä ryhmään aktiivisesti keskeyttämällä aggressiivisesti ja häiritsevästi toisten ryhmäläisten leikit ja pelit. Tällainen toiminta voi Laineen mukaan syrjäyttää ryhmästä torjuttua lasta vielä entisestään. Se

voi myös saada aikaan vakavamman kiusaamisilmiön, jossa vertaisryhmissä vieroksuttua lasta aletaan myös haukkumaan ja/tai fyysisesti rankaisemaan vahvempien vertaistensa toimesta. Toisin, kuin aggressiiviset torjutut, Laineen mukaan syrjään vetäytyvät torjutut nimensä mukaisesti koettavat vain pysyä parhaansa mukaan toisten lasten sosialististen piirien ulkopuolella huonon itsetunnon, pelon ja aktiivisen torjunnan seurauksena (Laine, 1998, 493–496).

Samankaltaisiin tuloksiin on päästy myös Gulay Ogelmansin, Goktasin ja Aytacin (2020) tuoreemmassa tutkimuksessa pienten lasten leikkikaverien valitsemisesta. Tutkimuksessa tehtyjen kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten testien avulla tuli ilmi se, että lasten sosiaaliset- ja leikkitaidot ovat suoraan yhteydessä siihen, kuinka pidetty lapsi on varhaiskasvatusryhmässä ja kuinka paljon hänellä on leikkikavereita. Gulayn ja kollegoiden mukaan sosiaalisten- ja leikkitaitojen ollessa kehot tai jopa olemattomat, alettiin lasta herkästi, joskin epätietoisesti syrjimään ja joskus jopa tietoisesti kiusaamaan. Tämä puolestaan hankaloitti syrjityn lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä ja ryhmään sopeutumista entisestään (Gulay Ogelman, Goktas & Aytac, 2020).

Kiusaavilla lapsilla on tutkittu olevan keskimääräistä heikommat perheen sisäiset kommunikointitaidot ja todennäköisemmin kasvatuskodin sisäisiä ongelmia, jotka näkyvät turhautumisen, vihan ja surun purkauksina kiusaamisen yhteydessä (Tanrikulu, 2020). Tutkimukset myös näyttävät sen tosiasian, että pojat ovat kiusaamisilmiössä useammin kiusaajan roolissa kuin tytöt. Uhrin roolissa ei tutkimuksien mukaan ole määrällistä eroa sukupuolten välillä (Kim, Hahlweg, & Schulz, 2021; Kirves & Sajaniemi, 2012; Tanrikulu, 2020).

4.1.2 Kiusaamisen ilmeneminen varhaiskasvatuksessa

Kiusaamista voi ilmetä usealla eri tavalla, kuten fyysisenä, verbaalisena ja nonverbaalina/nonfyysisenä (Saracho, 2016, 25). Kiusaamisen mahdollisimman aikainen tunnistaminen ja kiusaamiseen puuttuminen ovatkin tärkeitä toimia varhaiskasvattajan osalta. Kiusaamisen kesto ja varhainen aloittaminen onkin todettu vaikuttavan suoraan siihen, miten merkittävästi se vaikuttaa lapsen yleiseen kasvuun ja kehitykseen (Gomes, ym., 2020; Kim, Hahlweg & Schulz, 2021; Kirves & Sajaniemi, 2012; Niemelä, ym., 2011; Tanrikulu, 2020).

Tässä tutkimuksessa olen eritellyt kiusaamisen muodot kahteen pääryhmään; konkreettinen (ns. suora) kiusaaminen ja piilevä (ns. epäsuora) kiusaaminen. Konkreettisella kiusaamisella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kiusaamista, joka on selkeästi ja helposti havaittavissa nähden ja

kuullen sen tekohetkellä, eli esimerkiksi pahoinpitely, töniminen, uhkailu, lelujen vienti tai haukkuminen (Ey, ym., 2019; Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010a, 2010b; Laaksonen, 2014; Reunamo, ym., 2015; Saracho, 2016). Piilevä kiusaaminen puolestaan voi olla vaikeasti havaittavaa, vihjailevaa ja kätkeytyä kiusaamista, kuten syrjiminen, huhujen levittäminen, valehtelu ja kaverin usuttaminen kimppuun (Kirves & Sajaniemi, 2012, 386; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 4; Laine, 1998; Saracho, 2016, 24–26).

Konkreettinen (suora) kiusaaminen on näkyvää ja suoraan kiusattua kohtaan kohdistuvaa, toistuvaa, pahalla tarkoitettua ja aggressiivista harmin tuottamista, kuten esimerkiksi uhkailu, lyöminen, ilkeä viittominen, potkiminen, hännääminen, haukkuminen, nipistely, tavaroiden heittäminen ja kiusatun tavaroiden varastaminen (Iraklis, 2020, 774-776; Kirves & Sajaniemi, 2012, 386; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 4; Saracho, 2016, 25). Sarachon (2016) mukaan konkreettinen kiusaaminen on yleensä suoraan kiusaajan ja kiusatun välistä epäsosiaalista kanssakäymistä, eikä siihen yleensä liity kukaan kolmannes osapuoli, muutoin, kuin sivustakatsojan roolissa. Saracho kertoo, että konkreettinen ja kasvotusten tapahtuva kahden osapuolen kiusaamisilmiö on primitiivisempi versio kiusaamisesta, joka edeltää piilevää ja epäsuoraa kiusaamista. Piilevä ja epäsuora kiusaaminen vaatii Sarachon mukaan konkreettisen kiusaamisen tuottamiseen verrattuna korkeammat sosiokognitiiviset- ja kommunikointitaidot (Saracho, 2016, 25–26). Vaikka Kirves ja Stoor-Grenner (2010) ovat tutkimuksissaan samoilla linjoilla kuin Saracho (2016), ovat he tuoneet esille ajatuksen siitä, ettei kiusaaminen koskaan olisi vain kahden ihmisen välinen asia yksinkertaisimmassakaan muodossa, vaan se nähdään silloinkin jo ryhmädynaamisena ilmiönä. Kirveen ja Stoor-Grennerin mukaan kaikilla ryhmän lapsilla on jonkinlainen osa kiusaamisen ilmiössä, oli se osa sitten passiivinen tai aktiivinen rooli. Kirveen ja Stoor-Grennerin mukaan kiusaajan ja kiusattavan lisäksi rooleja olisi ainakin: avustaja, vahvistaja, puolustaja, sekä ulkopuoliset roolit, joista ensimmäiset kolme olisivat aktiivisia toimijoita kiusaamisessa tai sen estämisessä, kun taas ulkopuoliset seuraajat olisivat enemmän passiivisessa ja hyväksyvässä roolissa, vaikka tietäisivätkin yksilötasolla kiusaamisen olevan väärin (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 4–5).

Piilevä (epäsuora) kiusaaminen on psyykkistä kiusaamista, jossa kiusaaja käyttää hyväkseen ryhmäänsä kiusaamisen välineenä, jotta saisi tuotettua pahaa oloa ja ahdistusta kiusatulle (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 4–5; Saracho, 2016, 25–26). Piilevä kiusaaminen on muun muassa sitä, kun kiusatulle valehdellaan, käännetään selkä, poissuljetaan ryhmästä ja levitetään huhuja (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 4–5; Saracho, 2016, 25). Kuten aiemmin mainitsin,

piilevä kiusaaminen korkeampana aggression muotona tarvitsee Sarachon (2016) mukaan kuitenkin enemmän sosiokognitiivisia- ja kommunikaatiotaitoja, sillä kiusaajan tulee saada epäsuoran harmin aiheuttamiselle ryhmänsä apua, jolloin esimerkiksi juorujen levittäminen, syrjiminen, häpäisy, vertaisen suostuttelu hyökkäämään kiusattua kohti ja kiusatun kohteileminen kuin ilmaa, olisi mahdollista toteuttaa (Saracho, 2016, 24–26). Kiusaamisen piilevän luonteen vuoksi kasvattajan voi olla hyvinkin vaikeaa nähdä kiusaamista tapahtuvan. Tilanteen havaitseminen, sekä siihen puuttuminen vaativat erityistä sensitiivisyyttä lapsia kohtaan. Iraklis (2020) toteaa, että hyvin usein kasvattajat väärin olettavat lasten selvittävän välinsä itse ja kiusaavansa ennemmin fyysistä aggressiota hyödyntäen. Tällöin he eivät siis välttämättä edes huomaa opettajan ja hänen puuttumisensa tarvetta, sekä oleellisuutta oppimisympäristössä, jossa tapahtuu piilevää kiusaamista (Iraklis, 2020, 777). Iraklisin (2020), Sarachon (2016) sekä Kirveen ja Sajaniemen (2012) mukaan tutkimukset kuitenkin osoittavat, että yleisesti ottaen piilevää kiusaamista harjoittavat lapset ovat pääsääntöisesti vanhempia ja kognitiivisesti kehittyneempiä, kuin konkreettista kiusaamista harjoittavat lapset. Iraklis, Saracho sekä Kirves ja Sajaniemi muistuttavat, että lasten kehittyessä sosiokognitiivisesti taitavammaksi iän myötä, piilevää kiusaamista alkaa tapahtua kuitenkin huomattavasti enemmän, kuin konkreettista kiusaamista (Iraklis, 2020, 776; Saracho, 2016; Kirves & Sajaniemi, 2012, 393).

4.1.3 Varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisen vaikutukset lapsiin

Kiusaaminen ja siitä aiheutuvat vaikutukset ovat, etenkin lasten parissa, erittäin negatiivisia ja kiusaamisen vaikutusten on todettu näkyvän lapsissa vielä vuosia itse kiusaamistilanteen jälkeenkin (Gomes, ym., 2020; Gulay Ogelman, ym., 2020; Kim, ym., 2021; Kirves & Sajaniemi, 2012; Laaksonen, 2014; Niemelä, ym., 2011; Repo, 2015; Saracho, 2016; Tanrikulu, 2020). Kiusaamisen kierteen katkaisu on ehdottoman tärkeässä asemassa jo siksi, että kiusaamisen on todettu antavan erittäin negatiivisia vaikutuksia lasten sosiaalisten taitojen kehitymisessä ja kaverisuhteiden rakentamistaidoissa (Gomes, ym., 2020; Iraklis, 2020; Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a; Laaksonen, 2014; Laine, 1998; Monks & Smith, 2006; Niemelä, ym., 2011; Repo, 2015; Repo & Sajaniemi, 2015; Saracho, 2016; Tanrikulu, 2020). Tässä kohdassa tutkimustani käyn lävitse kiusaamisen aiheuttamia vaikutuksia kiusaajassa, kiusatussa ja muissa varhaiskasvatuksen lapsissa omissa erillisissä kohdissaan. Kiusaamisen vaikutukset voivat tuoda esille myös erikoisia oireita varhaiskasvatuksen kontekstissa,

etenkin silloin kun varhaiskasvatuksessa tapahtuva kiusaaminen on piilevää ja vaikeasti huomattavissa (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b; Saracho, 2016). Näistä esimerkkinä lapsen fyysiset oireet tai muuttunut käytös.

Kiusaamisen vaikutukset kiusatussa ovat näkyviä henkisesti ja joskus jopa fyysisestikin. Kiusaamisen kierre voi katkaisuttomana olla pitkä ja paljon vahinkoa tuottava, sekä sen vaikutukset voivat näkyä vielä kiusatussa pitkään hänen elämänsä aikana (Gomes, ym., 2020; Gulay Ogelman, ym., 2020; Kirves & Sajaniemi, 2012; Laaksonen, 2014; Niemelä, ym., 2011; Saracho, 2016; Tanrikulu, 2020). Kiusaaminen on pitkittyneenä todettu altistavan kiusaamiskiarteeseen liittyvät lapset sellaiselle ryhmädynamiikalle, joiden roolit ikään, kuin jumittuvat paikoilleen (Ey, ym., 2019; Niemelä, ym., 2011; Repo & Sajaniemi, 2015; Saracho, 2016). Tämä tarkoittaa sitä, että kiusaajat tulevat todennäköisemmin kiusaamaan tulevaisuudessakin ja kiusattu tulee todennäköisemmin olemaan saman tai eri henkilön antaman kaltoinkohtelun uhri jatkossakin (Ey, ym., 2019; Niemelä, ym., 2011; Repo & Sajaniemi, 2015; Saracho, 2016). Kiusatuilla on todettu olevan huomattavaa henkistä ahdistusta ja kauan pitkittynyt kiusaaminen voi pienillä lapsillakin tuottaa selkeitä masennuksen oireita ja jopa fyysistä kipuilua (Gomes, ym., 2020; Niemelä, ym., 2011; Tanrikulu, 2020). Niemelän ja kollegoiden (2011) suorittamassa pitkässä ja laajassa tutkimuksessa todettiin se, että varhaisessa lapsuudessa kiusatuilla poikalapsilla, joiden kiusaamiskierre jatkuu, joko saman kiusaajan kautta tai muusta syystä uuden kiusaajan voimin pidemmälle koulu-uralla, on kohonnut riski aloittaa vakituinen tupakointi täysi-ikäisenä. Niemelän ja kollegoiden mukaan tämä toimi usein käsittelymekanismina kiusaamisesta saatuihin traumoihin. Niemelä ja kollegat kertovat myös sen, että toisaalta kiusaamisen vaikutukset myöhemmässä iässä näkyvät myös vähentävän todennäköisyyttä huumeidenkäytölle, sillä huumeiden käyttäminen ja kokeilu on sosiaalinen tapahtuma, eikä kiusaamiskiarteessä olevalla poikalapsella ole välttämättä taitoja ja/tai tarpeeksi harrasta itsetuntoa rakentaa sosiaalisia kaverisuhteita (Niemelä, ym., 2011). Kiusatut lapset on todettu olevan suhteessa enempi aggressiivisia, omistavan vähemmän ystäviä ja olevan vähemmän sosiaalisia, kuin ne, jotka eivät ole olleet kiusaamisessa koskaan mukana (Niemelä, ym., 2011; Tanrikulu, 2020, 490). Varhaisessa iässä tai varhaiskasvatuksessa kiusatuilla lapsilla on todettu myös olevan luonnollisestikin vaikeuksia sopeutua kouluun heidän siirtyessään kouluelämään, joka näkyy huonon opiskelumuotivaation ja huonojen sosiaalisten taitojen lisäksi poissaoloina, myöhästymisinä, yksinäisyytenä, itkuisuutena, yökasteluna ja yleisestikin koko oppimis- ja kehitysmenestyksessä (Tanrikulu, 2020, 490–491).

Kiusaamisen vaikutukset kiusaajassa ovat laajat ja negatiiviset (Repo, 2015). Kiusaamisen vaikutuksiin kiusaajassa kuuluu muun muassa kiusaajan vertaisten keskeisen sosiaalisen statuksen heikkeneminen, joka näyttäytyy epäsuosiona vertaisten kesken, kiusaajan oman identiteetin ja minäkuvan vääristyminen, negatiivinen emotionaalisten taitojen kehitys, jonka vaikutukset voivat olla hyvinkin näkyviä vielä myöhemmässä vaiheessa, stressi, kommunikaatiotaitojen heikkeneminen, yksinäisyys ja fyysisenä vaikutuksena voi ilmetä esimerkiksi kotona unettomuutta, aggressiivisten tunteiden hallitsemattomuutta sekä itkuisuutta (Repo, 2015; Saracho, 2016; Wee & Lee, 2020). Kiusaamistilanteet rikkovat positiivista kokemusta sosiaalisista suhteista, jotka tukisivat minäkuvan muodostumista ja kiusaaja voi vääristyneesti liittää kiusaamisen olevan pysyvä osa häntä ja hänen elämäänsä (Repo, 2015, 87). Kiusaamisen vaikutukset kiusaajassa on myös todettu Niemelän ja kollegoiden (2011) mukaan nostavan todennäköisyyttä huumeidenkäytölle poikapuolisilla lapsilla myöhemmässä elämässä. Joskin tähän mahdollisesti vaikuttaa kiusaamisen tuoman antisosiaalisen oireilun lisäksi myös alun perin kiusaamisen taustalla ollut todennäköinen lapsuuden aikainen epäsosiaalinen perhe-elämä ja ongelmat (Niemelä, ym., 2011).

Kiusaamisen vaikutukset muihin varhaiskasvatuksen lapsiin ovat myös huomattavat ja ne on syytä ottaa huomioon varhaiskasvatuksen ympäristössä, sillä vaikka kiusaaminen on pääsääntöisesti kahden henkilön välinen epäsosiaalinen ilmiö, liittyy siihen usein aktiivisesti tai passiivisesti muitakin henkilöitä, kuten kiusatun mahdollinen tukija, kiusaajan avustaja, sekä sivustakatsojat (Iraklis, 2020; Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b; Laaksonen, 2014; Repo, 2015; Repo & Sajaniemi, 2015; Saracho, 2016; Tanrikulu, 2020). Kiusaamista tulee aina näkemään huomattavasti useampi henkilö, kuin kokemaan ja siksi varhaiskasvattajan tuleekin ottaa myös huomioon kiusaamiseen puuttumisen- ja kiusaamisen ennaltaehkäisytoimissa muutkin varhaiskasvatusympäristön lapset (Kirves & Sajaniemi, 2012; Repo, 2015; Tanrikulu, 2020). Tämä tarkoittaa etenkin niitä lapsia, jotka ovat tahtomattaan päätyneet tavalla tai toisella osalliseksi kiusaamista. Kiusaamista todistaneet lapset tulee ottaa huomioon, sillä kiusaamisen vaikutukset kiusaamista sivustakatsojissa lapsissa on todettu näkyvän levottomuutena, rauhattomuutena ja pelkona (Kirves & Sajaniemi, 2012; Repo, 2015; Tanrikulu, 2020). Kiusaamisen tuomat vaikutukset tekevät ikäväksi ja epämieluisiksi lapsille koko varhaiskasvatusilmapiiriin ja näin ollen vaikuttaa yleisesti myös kasvuun ja kehitykseen muun muassa sosiaalisten taitojen kehityksen ja oppimismotivaation laskemisen kautta (Gomes, ym., 2020; Gulay Ogelman, ym., 2020; Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a; Laaksonen, 2014; Repo, 2015; Tanrikulu, 2020).

4.2 Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen varhaiskasvatuksessa

Kiusaamisen kierteeseen puuttuminen ja kiusaamisen ennaltaehkäisy ovat tärkeitä toimia varhaiskasvatuksessa, jolla taataan lapsille turvallinen oppimisympäristö, jossa kehittyä ja kasvaa (Finlex, 2018; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a; OPH, 2014, 2018; Repo, 2015). Näitä toimia useissa tutkimuksissa kuitenkin pidetään saman termin alaisuudessa, joka yleistäen on vain termi ”kiusaamisen ehkäisy” (esim. Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Välimäki, 2017). Tässä tutkimuksessa kuitenkin olen linjannut käsitteet erillisiksi ja omiksi kokonaisuuksiksi.

Seuraavaksi tarkastelen, millaisia keinoja kirjallisuuskatsaukseni tulosten mukaan varhaiskasvatuksessa olisi mahdollista käyttää kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja kiusaamiseen puuttumisessa.

4.2.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisy

Kiusaamisen ennaltaehkäisyllä varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan toimintoja, joilla ehkäistään kiusaamista ennakoivasti. Kiusaamisen ennaltaehkäisyyn kuuluu olennaisesti varhaiskasvattajan luoma kasvatusympäristö ja ilmapiiri, jossa lapset ovat (Laaksonen, 2022; Repo, 2015). Välittävä, sensitiivinen ja luottavainen ilmapiiri antaa lapsille mahdollisuuden ja vapauden kysyä, sekä kertoa vapaasti, mitä heillä mieleen vain tulee. Tämä voi pitää sisällään myös negatiiviset tunteet ja pelon, fyysisen säryn ja surun purkauksia (Heikkilä, 2002; Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Laaksonen, 2014, 2022; Reunamo, ym., 2015). Kiusaamisen ennaltaehkäisy rakentuukin sen idean päälle, että lapsiryhmässä tuetaan lasten tunteita ja kuunnellaan, sekä ollaan valmiita toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla, jos lapsella on esimerkiksi erimielisyyksiä tai ongelmia lasten vertaisten välisessä kommunikoinnissa tai vaikkapa negatiivisia kokemuksia jaettavanaan kotiolosuhteista (Heikkilä, 2002; Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Laaksonen, 2014; Repo, 2015; Reunamo, ym., 2015). Kun lapsia ja heidän tunteitansa kuunnellaan ja niistä keskustellaan, ne eivät todennäköisemmin purkaudu negatiivisella tavalla vaikkapa toista vertaista kohti tai muutoinkaan näy varhaiskasvatuksessa epäsosiaalisena käytöksenä (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b; Laaksonen, 2022; Repo, 2015; Reunamo et al., 2015). Esimerkiksi lasten välisistä luonnollisesti ilmaantuvista nahistelusta ja taistelutilanteista varhaiskasvattajalla on tilaisuus opettaa sosiaalisia-, riitojenratkaisu- ja kommunikaatiotaitoja lapsille keskustelemalla, kuuntelemalla ja empatialla, korostaen toisten huomioonottamista ja kannustamalla heitä eteenpäin (Heikkilä, 2002; Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Laaksonen, 2014, 2022; Laine, 1998; Repo, 2015; Repo & Sajaniemi, 2015). Lapsen

huomioiminen ja todellinen välittäminen edistävät todetusti lapsen minäkuvaa sekä kommunikaatio- ja moraalisia taitoja (Repo, 2015). Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on olennaista antaa kaikille; entisille kiusatuille, kiusaajille ja kaikille kiusaamisen kokemattomillekin lapsille positiivisia kokemuksia sosiaalisista vertaissuhteista vaikkapa onnistuneen ryhmäytymisen kautta (Reunamo, ym., 2015). Sympaattiset ja sensitiiviset pedagogiset taidot ovat siis erittäin olennaisessa osassa myös kiusaamisen ennaltaehkäisyssä.

Varsinaisia toimintoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn on hyödyntää esimerkiksi draaman keinoja, jolloin lapset voivat katsoa ikään kuin sivustakatsojana epäsosiaalisia tilanteita ja tällä tavoin reflektoida itse, miten hahmot olisivat tarinassa voineet tulla toimeen paremmin (Wee & Lee, 2020, 273–275). Draaman lisäksi tai sijasta myös kirjat ja erilaiset tarinat on todettu kehittävän lasten reflektio-, kommunikointi- ja empatiataitoja, mutta myös rakentavan heissä terveellistä minäkuvaa (Repo, 2015; Wee & Lee, 2020). Draaman keinojen on tutkittu kehittävän lasten empatiataitoja ja myös positiivista ja ymmärtäväisempää asennetta kiusaajaa kohtaan. Vaikka kiusaamista ei hyväksytä missään muodossa, lapset ovat voineet oppia tarinoista, että myös kiusaajalla on paha olla (Wee & Lee, 2020). Wee ja Leen (2020) tekemässä tutkimuksessa tutkittiin tarinoiden ja keskustelun vaikutuksia pienten lasten empatiakyvyn, sosiaalisten taitojen ja itsereflektion kehittymiseen. Tutkimuksessa lapset kuulivat tarinoita, joissa tapahtui kiusaamista. Tarinan jälkeen he saivat keskustella vertaistensa kanssa tarinasta, jonka jälkeen he kirjoittivat kirjeen joillekin tarinan hahmoista. Wee ja Leen mukaan tulokset osoittivat selkeästi sen, miten lapset erottivat tarinoista kiusaajan, kiusatun ja vierestä katsojat ja mikä oli tarinan hahmojen välillä epäsosiaalista ja epähyväksytyä käytöstä, mitä tilanteesta voisi seurata ja miten tilanteen olisivat hahmot voineet hoitaa toisin. Huomattavaa on, että tutkimuksessa empatiaa kiusaamistilanteisiin ja sen vaikutuksiin eivät saaneet vain kiusatut tai sivustakatsojat vaan myös kiusaajat. Tutkimuksessa kiusaajat saivat kirjeitä, joissa lapset kehottivat kiusaajaa keskustelemaan aikuisen kanssa pahasta olostaan ja lopettamaan kiusaamisen, koska se ei tunnu kivaltalta kenestäkään, se sattuu ja se saa muut lapset vain vihaamaan kiusaajaa (Wee & Lee, 2020). Myös arkinen keskustelu ja kommunikointi kannustavan ja hyvän huumorin omaavan varhaiskasvattajan kanssa luo ja kehittää lapsilla muun muassa positiivista minäkuvaa, turvallisuuden tunteita, sekä luottamusta (Repo, 2015).

Huoltajien ja varhaiskasvatuksen toimijoiden välinen kasvatuskumppanuus on kiusaamisen ehkäisytoiminnassa keskeistä (Laaksonen, 2022; Repo, 2015). Mikäli kotona tai varhaiskasvatuk-

sessä tulee ilmi lapsen poikkeavaa reagoitua tai käyttäytymistä, hyvien, turvallisten ja luottavaisten yhteistyön ansiosta on helppo ottaa huoli puheeksi ja löytää oikeat keinot tukea ja auttaa lasta tarvittavin yksilöllisin keinoin (Kirves & Stoor-Grenner, 2010a; Repo, 2015).

4.2.2 Kiusaamiseen puuttuminen

Kiusaamiseen puuttuminen on aina positiivinen ja parantava toimi niin yksittäisille lapsille, lapsiryhmälle, kuin koko varhaiskasvatuksen ilmapiirillekin. Varhaiskasvattajalla on keskeinen rooli ja vastuu kiusaamisen puheeksi ottamisessa ja siihen puuttumisessa. Johdonmukainen ja vastuullinen toiminta kasvattaa myönteistä, luottavaa ja kunnioittavaa ilmapiiriä varhaiskasvatuksessa (Repo, 2015, 80). Varhaiskasvattajalla olennaiseksi vastuuksi tulee kiusaamisen tapahtumisen jälkeenkin koettaa antaa kiusaajan ja kiusatun välillekin paljon positiivisia kokemuksia vuorovaikutuksista ja kokemuksia luottamisesta toiseen, jotka kehittävät sosiaalista kommunikointitaitoja ja vähentävät todennäköisyyttä kiusaamisen jatkumiselle (Laaksonen, 2022; Niemelä, ym., 2011; Repo, 2015; Saracho, 2016; Wee & Lee, 2020). Etenkin, kun toimimme pienten lasten kanssa, voi kiusaamiseen puuttuminen olla haastavaa toimintaa, eikä siihen ole olemassa yhtä oikeaa mallia, sillä kiusaamistilanteet rakentuvat uniikisti aina yksilöiden mukaan (Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a; Repo, 2015; Reunamo, ym., 2015). Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus varhaiskasvatuksessa, tarkoittaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista ja lapsen kohtaamista ihan hänen omana itsenään (Repo, 2015, 87)

Kiusaamiseen puuttumisessa tulisi välttää suorien ratkaisujen, rangaistusten tai lahjusten antamista, sillä ne ovat usean tutkimuksen mukaan olleet oppimisen ja kehityksen näkökulmasta tehottomia tai jopa vahingoittava menetelmä (Repo, 2015). Rankaisun sijasta kiusaavalle lapselle tulisi antaa mahdollisuus kommunikoinnin ja tunteiden kautta tunnistaa negatiivisten toimintojensa vaikutus koko ryhmässä ja ennemminkin opettaa pois vääränlaisista toimintatavoista kannustamalla positiivisissa tavoitteissa, toisten huomioon ottamisessa ja itsehillintätaitojen kehityksessä (Kim, ym., 2021; Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-Grenner, 2010b; Laaksonen, 2014, 2022; Laine, 1998; Repo, 2015; Repo & Sajaniemi, 2015; Reunamo, ym., 2015; Saracho, 2016; Tanrikulu, 2020; Wee & Lee, 2020). Kiusaamistilanteen avaamisessa ja ratkaisemisessa tarvitaankin siis laadukasta ja sensitiivistä pedagogiikkaa kiusaamistilanteen varman selvittämisen ja lasten moraalisten-, sosiaalisten- ja kommunikaatio-, sekä ystävyystaitojen kehityksen takaamisen johdosta (Kirves & Sajaniemi, 2012; Kirves & Stoor-

Grenner, 2010a; Laaksonen, 2014; Repo, 2015). Kiusatun ja kiusaajan välisten selvittelyjen lisäksi, tulee koko kiusaamista todistaneelle lapsiryhmälle antaa varhaiskasvatuksen arjessa positiivisempia kokemuksia sosiaalisista suhteista ja yhteisöllisistä toimista, jotka on suoraan todettu alentavan kiusaamisen jatkumisen todennäköisyyttä (Reunamo, ym., 2015; Wee & Lee, 2020). Repo (2015) korostaakin, että pelkät tukitoimet ja kiusaamiseen puuttumistoimet ovat täysin merkityksettömiä ilman todellista välittämistä, kannustusta, lasten kannattelua ja lasten myönteistä innostamista, sillä ilman näitä tärkeitä sensitiivisiä pedagogisia taitoja ja on kiusaaminen todennäköisesti vain keskeytetty hetkellisesti (Repo, 2015, 81–82). On tärkeää myös huomata se, että useassa tutkimuksessa on todettu kiusaajan ja kiusatun nimellä leimaamisen olevan negatiivinen toimintatapa, joka jää herkästi leimattujen päälle leijumaan tilanteiden selvittämisten jälkeenkin. Leimaavia nimityksiä ei siten tulisi käyttää ennen tilanteiden selvittämistä, tilanteiden selvittämisen aikana, eikä tilanteiden selvittämisen jälkeen jatkossakaan varhaiskasvatuksessa (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a; Repo, 2015; Repo & Sajaniemi, 2015; Saracho, 2016; Wee & Lee, 2020). Toimintaa voidaan kuitenkin nimittää edelleen kiusaamiseksi (kts. Finlex, 2018; OPH, 2014, 2018). Kiusaamistilanteiden ilmetessä voidaan puhua esimerkiksi; ”Ninni kiusasi Pekkaa ulkoilun aikana”. Tällöin voimme korostaa kiellettyä ja epäsosiaalista toimintaa, kuitenkin leimaamatta eritoten jollain termillä varsinaisesti tekemisen yhteydessä olevia toimijoita.

Tärkeänä osana myös kiusaamiseen puuttumisessa ovat lapsen huoltajat (Repo, 2015). Kaikkia aktiivisesti tai passiivisesti kiusaamiseen osallistuneita lapsia ja heidän huoltajiaan olisi hyvä jututtaa kiusaamisen ilmetessä, jotta kiusaamiseen puuttumista voidaan myös jatkaa ja tukea kotoa käsin (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b, 2010a; Laaksonen, 2014, 2022; Repo, 2015). On myös hyvä ottaa huomioon se, etteivät huoltajat aina tiedä, miten heidän lapsensa toimii toisten vertaisten parissa. Lapsen käyttäytyminen voi tulla heille yllätyksenä ja shokkina, mikäli he kuulevat, että heidän lapsensa on vaikkapa kiusaava henkilö vertaisryhmässä (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b; Repo, 2015). Repo (2015) suosittelee, että kiusaamistilanteista kerrottaessa huoltajille on syytä muistaa objektiivinen lähestymistapa, eli pidättäytytään faktoissa ja kerrotaan, kuka teki ja mitä. Repon mukaan tällöin vältytään leimaamiselta ja annetaan mahdollisuus yhteiselle tulkinnalle siitä, mitä on tapahtunut. Tämä toimintatyöli Repon (2015) mukaan jättää ns. ”turhat” henkilökohtaisesti kootut tulkinnat pois, sillä vanhemmilla voi olla hyvin erilainen käsitys lapsestaan, jolloin lapsen nimeäminen kiusaajaksi varhaiskasvattajan toimesta, voi ai-

heuttaa suuria tunteita vanhemmille. Repo korostaa kuitenkin näiden vaikeidenkin asioiden keskustelun tukevan hyvää ja luottavaa kasvatuskumppanutta, joka näkyy heti positiivisella tavalla yhteistyössä ja sitä kautta myös lapsessa (Repo, 2015, 166–167).

Koulumaailmassa on jo usean vuoden ajan hyödynnetty erilaisia kiusaamista ennaltaehkäiseviä ja kiusaamisen puuttumiseen tähtäviä toimia, kuten esimerkiksi KiVa-kouluohjelmaa ja Farsta-metodia (Repo, 2015; Saramo, 2021). Ohjelmien ja metodien hyödyntämisen seurauksena on jo todettu tuloksia kiusaamisen huomattavasta vähenemisestä koulumaailmassa (Repo, 2015; Saramo, 2021). Perusopetuksen metodeja hyödyntäviä varhaiskasvatuksen yksiköitä tiedetäänkin olevan Suomessa useita. Näissä kiusaamiseen puuttuvat ohjelmat on istutettu toimintaan joustavasti virallisen kiusaamisen ehkäisyohjelman ollessa vielä Suomessa saamattomissa sen tutkitusta ja todetusta tarpeesta huolimatta (Repo, 2015; Saramo, 2021). Tähän on kuitenkin opetusministerin Jussi Saramon (2021) mukaan tulossa muutos hänen kirjoittaman artikkelinsa ”Koulukiusaamisen ja väkivallan ehkäiseminen on koko yhteiskunnan asia” mukaan. Saramo kertoo artikkelissaan, että vaikkakin useissa varhaiskasvatusyksiköissä on ollut käytössä jo muutamia kiusaamista ehkäiseviä toimia ja toimintamalleja menneinä vuosina, on nyt eritoten opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistänyt virallisen toimenpideohjelman myös varhaiskasvatuksessa, joka on tuleva ennaltaehkäisemään kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa ja myös puuttumaan niihin konkreettisilla toimenpiteillä (Saramo, 2021).

5 Yhteenveto ja pohdinta

Kandityöni alkumetreillä ensimmäinen tehtäväni oli etsiä kattavasti lähdekirjallisuutta ja erilaisia tieteellisiä artikkeleja siitä, miten kiusaaminen ilmenee varhaiskasvatuksen kontekstissa, niin näkyvällä, kuin piilevälläkin tavalla ja miten kiusaaminen vaikuttaa kiusattuun, kiusaajaan ja muihin kasvatusympäristön lapsiin. Tavoitteenani oli integroivassa kirjallisuuskatsauksessa tarkastella kriittisesti tutkimustuloksia, koota niistä kattava yhteenveto tutkimuskysymysten pohjalta ja kenties myös nostaa esille ristiriitaisuuksia mahdollista jatkotutkimusta ajatellen. Kirjoitustyöhön ryhtyessäni minulla oli käytettävissäni runsaasti lähdekirjallisuutta ja myös kansainvälisesti vertaisarvioituja tutkimuksia. Tutkimuslähteistä ei juurikaan löytynyt ristiriitaisuuksia tai näkemyseroja, vaan tutkimuksien tulokset olivat hyvin linjassa toistensa kanssa. Kirjallisuuskatsaukseni on siis tästä syystä oikeastaan suurimmilta osin tämän hetken tieteellistä ajattelua varhaiskasvatuksen kiusaamisesta ja sen ehkäisymistä usean luotettavan lähteen kautta, jotka tekstissäni tukevat toinen toisiaan suurimmilta osin. Ainoa kohta, missä kaksi tutkimukseni lähdettä selkeästi risteää, on Sarachon (2016) väite siitä, miten kiusaaminen on nimenomaan kahden henkilön, kiusaajan ja kiusattavan, välinen epäsosiaalinen tapahtuma, kun taas Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010) teoksen mukaan kiusaaminen on aina väistämättä ryhmädynaaminen, eli useamman henkilön sisällyttämä ilmiö (Kirves & Stoor-Grenner, 2010b; Saracho, 2016).

Kiusaamista yritetään kitkeä ja ehkäistä tänä päivänä jo usealla eri koulumaailmaan suunnitellulla metodilla, jotka ovat osittain myös implementoitavissa varhaiskasvatuksen kontekstiinkin (esim. KiVa-kouluohjelma ja Farsta-metodi). Useat varhaiskasvatusalan harjoittajat ja ammattilaisetkin, minä mukaan lukien, ovat kuitenkin sitä mieltä, että vaikkakin tämä edesauttaa kiusaamisen ehkäisyä varhaiskasvatuksessa, eivät ne kuitenkaan ole täysin oikeanlaisia ja toimivia tukitoimintoja varhaiskasvatuksen kontekstiin (Repo, 2015).

Tutkimukseni tulokset kertovatkin kiusaamista ehkäisevien virallisten ohjelmien tämänhetkestä puutteellisuudesta varhaiskasvatuksen kontekstissa. Osa tutkimuksessani mukana olevista teoksista (esim. Repo, 2015) ovat jo liki vuosikymmen sitten korostanut muun muassa sitä, että Suomessa olisi jo tuolloin ollut suuri tarve varhaiskasvatuksessa kiusaamisen ehkäisevälle ohjelmalle (Repo, 2015). Kuitenkin vasta nyt hiljattain opetusministeri Saramo on todennut virallisesti, että kiusaamista ehkäiseviä tukitoimia ja ohjelmia olisi varhaiskasvatukseenkin pian tulossa (Saramo, 2021). Nähtäväksi toistaiseksi jää se, millaisia viralliset tukitoimet ja ohjelmat varhaiskasvatuksen kiusaamista vastaan ovat ja kuinka ne toimivat käytännössä.

Tukitoimien toimivuutta olisi mielenkiintoista jatkotutkia tekemällä esimerkiksi vertailututkimus, johon kerätään tämänhetkisestä tilanteesta dataa ja verrataan tuloksia vaikkapa viiden vuoden kuluttua tehtyyn identtiseen tiedonkeräykseen, jolloin opetusministerin lupaamat tukitoimet ja ohjelmat olisivat olleet jo toiminnassa varhaiskasvatuksessa.

Henkilökohtaisesti osasin odottaa kirjallisuuskatsaukseni lähdekirjallisuuden tapaisia vastauksia tutkimuskysymyksiini, sillä olenkin ollut kiinnostunut konfliktitilanteista lasten keskuudessa ja niiden selvittämisestä, sekä ehkäisystä jo pitkään. Kiusaamistilanteet, lasten välinen negatiivinen kommunikointi ja niihin suhtautuminen ovat Laineen (1998) teoksen kautta tarkastellen hyvin samanlaisia siihen verrattuna, mitä itse koin varhaiskasvatuksen piirissä/ala-asteella. Verraten Laineen pohdintaa, esimerkiksi Sarachon (2016) tuottaman tuoreemman teoksen pohdintaan, ovat tulokset varhaiskasvatuksen kiusaamisen tutkimuksissa hyvin samanlaiset ja linjassa edelleen. Tuoreemmassa teoksessa tosin tutkimuksen laajuus ja kiusaamisen eri muodot ovat kattavammat (Laine, 1998; Saracho, 2016). Esimerkiksi internetin yleistymisen ja sen aina vain parempi saavutettavuus laajentaa myös kiusaamisen keinoja, jotka otetaan ymmärrettävästikin huomioon tämän päivän kiusaamisen tutkimuksissa (Saracho, 2016). Internetin tuoma parempi kiusaamisen näkyvyys sosiaalisten medioiden alustoilla nostaa kiusaamisen ja sen tuomat vaikutukset tänä päivänä aina vain paremmin kaikkien nähtäville (esim. (Karppinen, 2020; Kumpula, 2020; Tauriainen, 2022), joka herkästi myös nostaa spekulaaation lasten välisen kiusaamisen yleistymisestä ihmisten keskuudessa. Tutkimuksia kuitenkin varhaiskasvatuksen kiusaamisen tilastoista on varsin niukasti, joka toisaalta antaisi myös aihetta sen tutkimiseen vielä entisestään. Toisaalta, kun vertaamme viimeisintä Terveiden ja Hyvinvoinnin laitoksen (2021) tekemää kouluterveyskyselyä, voimme havaita nuorimmilla kyselyyn osallistuneilla (4. ja 5. luokkalaisilla) valtakunnallisesti hieman nousseen säännöllisesti kiusaaksi tuleminen (Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos [THL], 2021). Kiusaaminen on siis jokseenkin lisääntynyt tiedettävästi lasten ja nuorten parissa, mutta lisätutkimuksia varhaiskasvatuksen ympäristöön tarvitaan.

Jatkotutkimuksena aiheeseen liittyen mielestäni olisi luonnollista ja mielekäästä tehdä tutkimus siitä, millä tavoin tehokas kiusaamiseen puuttuminen ja kiusaamisen ennaltaehkäisy näkyisi samojen lasten myöhemmällä iällä. Lasten ja nuorten levottomuus on useasti esiin nostettu aihe, ja uutiset liittyen epäsosiaaliseen käyttäytymiseen ovat aina saaneet minut pohtimaan sitä, olisiko lasten ja nuorten asenteisiin, empatiakykyihin ja sosiaalisiin taitoihin voitu selkeästi vaikuttaa jo varhaiskasvatuksesta lähtien. Tutkimukseni lähdekirjallisuudessa olikin mukana pari vastaavanlaista varhaiskasvatuksesta asti tehtyä tutkimusta, joissa otanta tuloksista on hyvin

pitkältä ajalta. Näitä teoksia ovat Kimin ja kollegoiden, (2021) tekemä teos “Early childhood parenting and adolescent bullying behavior: Evidence from a randomized intervention at ten-year follow-up”, sekä Niemelän ja kollegoiden (2011) tekemä teos” Childhood bullying behaviors at age eight and substance use at age 18 among males. A nationwide prospective study”, joita mahdollisen jatkotutkimuksen toteuttamisen aikana tulen tarkastelemaan taas hieman paremmin ja tarkemmin tulosten vertailuissa.

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen eri muotoja on kaiken kaikkiaan olemassa jo todella monia, mutta onneksi sitä vastoin on olemassa myös monia tiedettyjä ja tutkittuja varhaiskasvatuksen kiusaamisen puuttumis- ja ennaltaehkäisytapoja, joilla voimme vastata lasten tarpeisiin saada apua ja tukea kiusaamistilanteiden ennaltaehkäisyyn ja niiden selvittelyyn. Yhteistyön, sensitiivisen, ymmärtävän ja luotettavan pedagogisen lähestymisen avulla varhaiskasvatuksen ammattilainen pärjää hyvin eteenpäin varhaiskasvatuksen kiusaamisen tunnistamisessa, ennaltaehkäisyssä ja puuttumisessa, jo myös ennen kuin virallisia tukitoimia ja ohjelmia on tuotu kentälle tukemaan varhaiskasvattajia ja lapsia.

Lähteet

- Ey, L. A., Walker, S., & Spears, B. (2019). Young children's thinking about bullying: Personal, social-conventional and moral reasoning perspectives. *Australasian Journal of Early Childhood*, 44(2), 196–210. <https://doi.org/10.1177/1836939119825901>
- Finlex. (2018). Varhaiskasvatuslaki (13.7.2018/540).
- Gomes, A. M., Martins, M. C., Farinha, M., Silva, B., Ferreira, E., Caldas, A. C., & Brandão, T. (2020). Bullying's Negative Effect on Academic Achievement. *International Journal of Educational Psychology*, 9(3), 243–268. <https://doi.org/10.17583/IJEP.2020.4812>
- Gulay Ogelman, H., Goktas, I., & Aytac, P. (2020). The Reasons for Young Children to Like and Dislike Playing with Their Friends. *International Online Journal of Primary Education*, 9(2), 316–326. Haettu osoitteesta: <http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1283008&site=ehost-live&scope=site>
- Heikkilä, I. (2002). Kiintymyssuhde ja lapsen pelot. *Kasvatus : Suomen Kasvatustieteellinen Aikakauskirja*, 33(5).
- Iraklis, G. (2020). Early childhood educators' experiences of bullying episodes: a qualitative approach. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28(6), 774–788. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2020.1836581>
- Karppinen, K. (11.3.2020). Lyömistä, haukkumista ja syrjimistä – kiusaaminen päiväkodissa on lailla kiellettyä, mutta monen vanhemman mielestä se ei auta. Yle. Haettu 4.5.2022 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11240630>
- Kim, J. H., Hahlweg, K., & Schulz, W. (2021). Early childhood parenting and adolescent bullying behavior: Evidence from a randomized intervention at ten-year follow-up. *Social Science and Medicine*, 282. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114114>
- Kirves, L., & Sajaniemi, N. (2012). Bullying in early educational settings. *Early Child Development & Care*, 182(3/4), 383–400. Haettu osoitteesta: <http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url=>

- Kirves, L., & Stoor-Grenner, M. (2010a). *Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa : kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen*. Mannerheimin lastensuojeluliitto ; Folkhälsan.
- Kirves, L., & Stoor-Grenner, M. (2010b). *Kiusaavatko pienetkin lapset?* Folkhälsan.
- Kumpula, J. (9.12.2020). Kolmea 16-vuotiasta epäillään samanikäisen pojan murhasta Helsingissä – syntymäpäivien juhlinta kärjisty raakaan väkivaltaan, poliisi pyytää havaintoja. MTVuutiset. Haettu 20.2.2022 osoitteesta: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kolmea-16-vuotiasta-epaillaan-samanikaisen-pojan-murhasta-helsingissa-syntymapaivien-juhlinta-karjisty-raakaan-vakivaltaan-poliisi-pyytaa-havaintoja/8008154#gs.pq0qs7>
- Laaksonen, V. (2014). *Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä* (Jyväskylän yliopisto). Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. Haettu osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5564-9>
- Laaksonen, V. (2022). *Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.
- Laine, K. (5/1998). Alkaako toveripiirissä syrjäytyminen jo päiväkodissa? *Kasvatus*, 491–500.
- Lindgren, T. (2016). ”Eikö oiskin ihan tyhmää, jos ei oo kaveria?” *Ryhmän rakentuminen lasten päiväkotiarjen pienissä kertomuksissa*. Oulun Yliopisto. Oulu.
- Monks, C. P., & Smith, P. K. (2006). Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience. *British Journal of Developmental Psychology*, 24(4), 801–821. <https://doi.org/10.1348/026151005X82352>
- Niemelä, S., Brunstein-Klomek, A., Sillanmäki, L., Helenius, H., Piha, J., Kumpulainen, K., ... Sourander, A. (2011). Childhood bullying behaviors at age eight and substance use at age 18 among males. A nationwide prospective study. *Addictive Behaviors*, 36(3), 256–260. Haettu osoitteesta: <http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url=>
- OPH. (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- OPH. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

- Repo, L. (2015). *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy*. PS-Kustannus.
- Repo, L., & Sajaniemi, N. (2015). Bystanders' roles and children with special educational needs in bullying situations among preschool-aged children. *Early Years: Journal of International Research & Development*, 35(1), 5–21. Haettu osoitteesta: <http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url=>
- Reunamo, J., Kallioma, M., Repo, L., Salminen, E., Lee, H.-C., & Wang, L.-C. (2015). Children's strategies in addressing bullying situations in day care and preschool. *Early Child Development & Care*, 185(6), 952–967. Haettu osoitteesta: <http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url=>
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?* Vaasan yliopisto. Vaasa.
- Saracho, O. N. (2016). *Contemporary perspectives on research on bullying and victimization in early childhood education (Contemporary Perspectives in Early Childhood Education)* (O. Saracho, Ed.). University of Maryland.
- Saramo, J. (27.5.2021). Koulukiusaamisen ja -väkivallan ehkäiseminen on koko yhteiskunnan asia. Kasvun tuki. Haettu 20.2.2022 osoitteesta: <https://kasvuntuki.fi/aikakauslehti/julkaisut/kasvun-tuki-aikakauslehti-12021/paattaja/>
- Tanrikulu, I. (2020). Teacher reports on early childhood bullying: how often, who, what, when and where. *Early Child Development and Care*, 190(4), 489–501. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1479404>
- Tauriainen, R. (11.2.2022). Alakoululainen kärsii rajusta koulukiusaamisesta ja rasismista. Iltalehti. Haettu 20.2.2022 osoitteesta: <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/e8f06044-1d05-467f-b164-6cdd937f8c44>
- Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos. (2021). Kouluterveyskyselyn tulokset 2017–2021. Perusopetus 4. ja 5. luokan oppilaat. - THL kuutio- ja tiivistekäyttöliittymä. THL. Haettu 19.5.2022 osoitteesta: https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk4/summary_trendi2?alue1_0=600836&mittarit_0=199799&mittarit_1=199682&mittarit_2=199701#
- Välimäki, I. (2017). *Lasten välinen kiusaaminen ja sen ehkäisy varhaiskasvatuksessa* (Varhaiskasvatuksen koulutus). Oulun Yliopisto. Oulu.

Wee, S.-J., & Lee, Y. (2020). Writing letters to characters in bullying-themed stories: An approach to educating about bullying in early childhood. *Australasian Journal of Early Childhood*, 45(3), 266–279. Haettu osoitteesta: <http://pc124152.oulu.fi:8080/login?url=>